

Aba Dazaga-a

Ce livre contient un recueil des histoires, écrits et illustrés par cinq femmes de l'oasis Gouro. C'est écrit dans la langue Dazaga, qui est parlé au Nord du Tchad.

Le livre est un produit de la formation des enseignants en langue Dazaga.

Auteur : Zanaba Hassan Youssouf
Zanaba Saleh Tchozi
Amina Idriss Allatchi
Hawa Abdallah Abbas
Khaltouma Yahya Senoussi

Corrections : Ahmat Saleh Bodoumi
Ahmat Guihini
Galmañ Woši (Rivers Camp)

Illustrations : Zanaba Hassan Youssouf
Zanaba Saleh Tchozi
Amina Idriss Allatchi
Hawa Abdallah Abbas
Khaltouma Yahya Senoussi

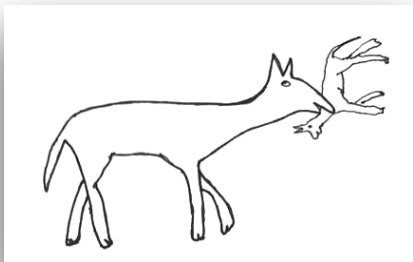
Mise en page : Dočuiř (Anja Neuhaus)

1er édition Novembre 2023,
Centre Culturel Palmeraie à N'Djaména ©

Aba Dazaga-a

Turki landine	4
Zigir nime kiri	5
Môlohur ye coor ye	6
Abba ye dowĩ huma ye	8
Aû dahu wôu	10
Amma-ã cûu lawa	11
Cozi buruwe	14
Iña kaga yutu garcine	17
Ndîri karã ña : « Ayĩ jahal »	20
Wuge ye turki ye	22

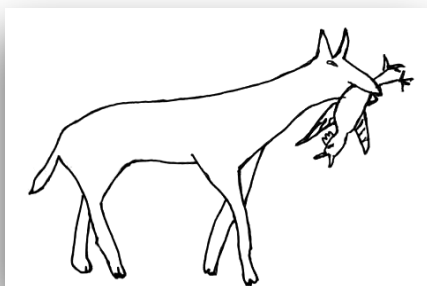
Turki landine

Turki tira nime kolo hayi cii. Yala husu tedi wuddi mere lancima de egede tigusu.

Êniriĩ na duro turki cii. Hanna êniriĩ keyindoo te na uwigi. Dugusu tugusoo yercima de nime duro irri krra na duro tedigi.

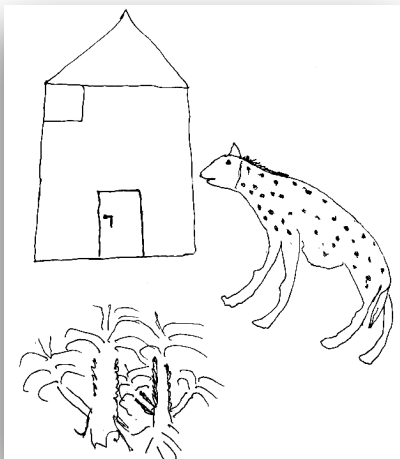
Hanna ye kogoya ye ginna uwigi. Turki ai zunda huna munda tugusu. Ammaa gini :

« Yunu lancima nahigi » yindu. Ammaa turki cîtu sopu.

Khaltouma Yahya Senoussi

Zigir nime kiri

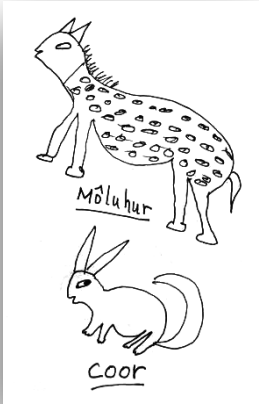

Zigir nime kiri duro tiganii cii. Zigir nime kiroo yuna gihigaa munda. Zigiruũ nime kiroo ammaa ye êrezaa ye iŋaa ye ginna uwigi. Ammaa cîtigide tiguũ hakindide bêî. Cawu hadame daha bîi.

Ammaa sopu bo tertu. Dugusu tugusoo de yerci caki nime kiri. Ammaa dutu. Cîtu sopu. Zigir mere zunda hunã munda njika ammaa dakinni cîtu sopu.

Khaltouma Yahya Senoussi

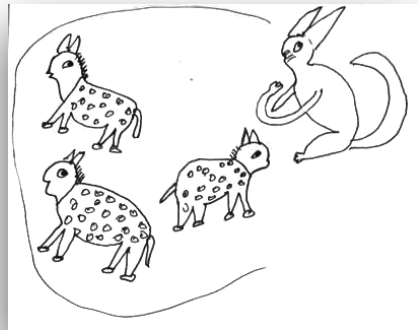
Môlohur ye coor ye

Onjo gini môlohur ye
coor ye cikoo deyum tira
môlohur
iṅaa husu.

Môlohuruũ iṅaa huna gôyi
gawur tira duro dũdu.
Mere buda barayi cenigide
tedu, buda hunaã giidu
cen.

Tedi wuddi, cooruũ
kiri iṅaa lau
hadigide : « Tani
ebede ndum. Yunu
nduma njeduũ,
ginna taṅu di
têindu ! » yi.

Môlohuruũ kiri iṅaa buda cen.
Buda guduwi dugusa tûdusuu tugusu.
Mere iṅaa hunaa aga hedu de layinii cii.
Iṅaa hunã owoni addiya : « He ! Iña ninda
owoni addiyã ? » yi .

Mara hatigide :
« Yunu kurtuma
ginna ebede di yendir
wii cii » yindu.

Ebede numa koo yi :
« Ai de duro
cii. » yindu.

Mere kaanu gînji layima de hadigi :
« He ! Inda kuruk » yi.

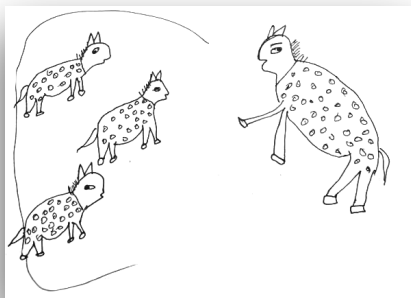
Mere : « Šîã hunã ji hedu, jiaakime de, iza
taŋa aga he kusunu nani tani wuda
kuruugi » yi.

Môlohuruũ : Šîya hunaa dayi kusuyima
mede cooruũ cawu tedu.

Môlohuruũ barayinii cii : « Ai koo ? » yi.

Iŋaa hunaa hatigide : « Inda kusunum tira
yindu. »

Cooruũ hatigide : « Inda angala tamoo kôï
ginna di muzugi » yi.

Hawa Abdallah Abbas

Abba ye dowĩ huma ye

Onko gini niĩ tira duro aĩ tira hayi cii. Aime dowĩ huma yutu ou deka di niĩ , tira duro hayindu cikii. Yum tira amma gēni duro cikaa nīme duro urduũ de, ayime ŋa kirdu.

Ayime lau dowĩ huma barayindu. Ayīme mara lau hadigide :

« Ninda kuno di yertum ? » yi.

Mara hatigide : « Tinda amma gēnidi yertirda » yindu.

Mere mara di hiyi : « Hidime nduma ĩnni ? » yi.

Mara hatigide : « Hidime tinda ŋa êskeriye » yindu.

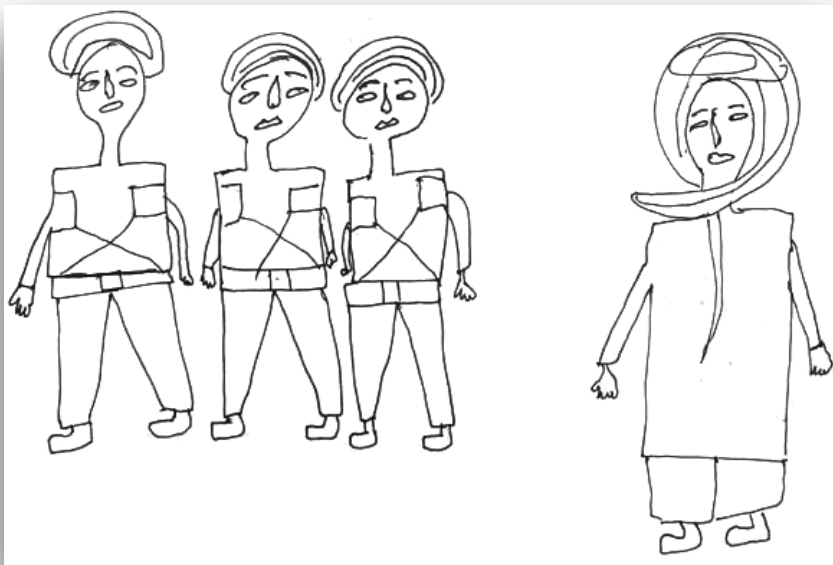
Mere hadigide : « Tani dowĩ taŋuũ eskara di yenirdi » yi.

Mara : « Iña ? » yindu.

Mere hadigide : « Eskara mara amma hokumaa jilla di catigi » yi.

Mara hatigide : « Inda dowĩ numa ayĩ nahinne di yenigaĩ njii yee ? » yindu.

Owoni mara hatigide : « Inda amma ginna catigide gor gali di hananu » yindu.

Hawa Abdallah Abbas

Aû dahu wôu

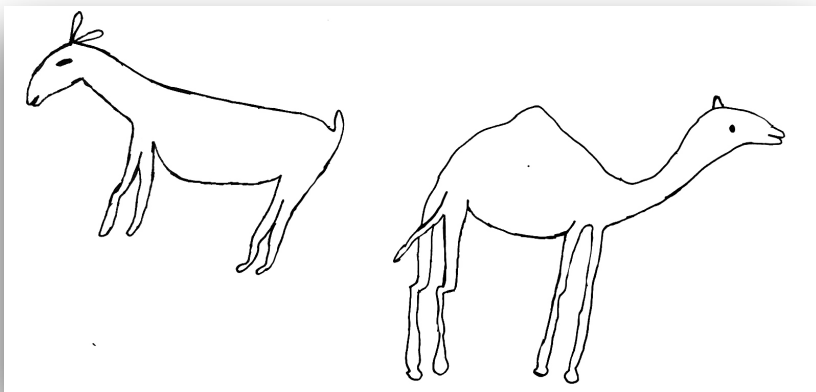
Aû tira so šêšengi gôyi tûyo îyi gôyinigide
kiri. Îyi dowuŋa garcinii cii.

Îyi dôow de bêî. Îyî tudoside bêî.

Dîski tôlou tûgudu owoni so huma îyi de
bêî.

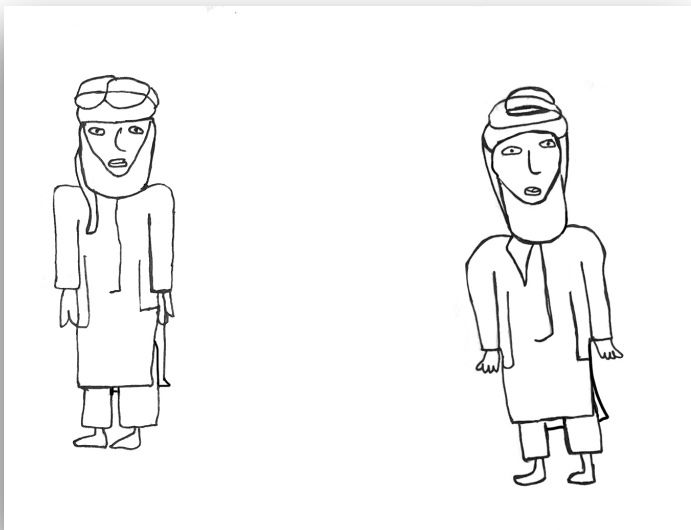
Owoni buzu garcinii cii di dugusu tugusu.

Yîhu nâki berke tugusu yercima na owoni
îyi dowu de bêî .

Zanaba Hassan Youssouf

Amma-ã cûu lawa

Amma cûu guru cîi goda nêhi di tirti cikii.
Hanna ye gona ye cuşindu tirti cikoo de,
kôî yige ciide kurdu. Aũ hanna ye
gonaa ye môgiriĩ yigaã duro caki. Îyi gôyi
aũ lau huma di cen cîi mere na cîi.
Wôki cîduũ aũ lau huma di yiga duro
sowu tedu.

Mere haki currunni duro buzu, ciidi dugusu
tugusu.

Jîna cûu kirdu yigaã cîĩ kuro busu
yôayindii cikii. Aũ duro di cîĩ na şîĩ nawii cii.

« Dôwĩ bûgudi-i ña wošũ sûru huma hanandirigi » yindu.

« Kere huma olo di mari ma galciniña. Daha dahab kubu di cikii, daha goni huma ginna di buũ. Daha adawayinoo dôwii huma kayinigi » yindu.

Ammaã yiga duro buzu ciidi berke tugusu. Ammaã îyi gôyidigide kundoo duro aũ dutu. «Kôî ai duro înni tam » yidu.

Mere hadigi : « Tani ye aũ tira ye yutu dirtii yikii di, yigaã duro cañuroo de yusowu tedu ! » yi. Ammaã mere di dirtu. Kôî yigaã di curuuma curo ni bûgudi ña hiyi kiri. Bûgudi lau : « Dôwĩ numa wošĩ sûru huma tani haranirigi » yi.

« Kere numa mari huma ma galciniña. Daha dahab kubu cii, goni numa ginna di buũ. Daha arawanumoo dahabuũ tirmu kayinigi »yi. «Yoo ! » yi.

Guhu doume kayi. Amma di dahabũ ye doume ye ginna cen. Amma tedii cii di aũ lau huma di dudu : « Înni kege kuum kuruum ? » yi. Ai kege kisir kuruur » yi. Amma hunnaã ye gonaã ye wowu.

Aũ kudiĩ mere tedu yigaã duro tũũhu.
Jĩnna kurdu : « Balag yige ai duro aũ cii ! »
yindu.
« Tunda mēdi haturuũ ña hadu ? »
Doume kayima, balag duro aũ cii.
« Yiga ôrrumba ! » yindu.
Amma : « Tani duro yîi » yini ôrrupcindu.

Zanaba Hassan Youssouf

Cozi buruwe

Gini cozi buruwe tira gêni duro hayi cii. Bûgidiĩ mere adiya cûu dîi, owoni inġaa na dîi. Cikii di unuu busu de agu, inġaa na, boyindide, coziĩ na bûgideyi, adiya na acayindide, te di wuddi ôroza huna na buyindu ni. Inġa ginna ginna ôrozi abbaã ġa gôyinigide barayi, daha gogoyindu na layindu, gûdu na layindu, cidii undoo harayindigoo, yunu aba numa ġa num ši. Kôĩ te di hatigi : « Wôtur abba numa ġa di daraja numa bodu yindu. »

Ngimire wurde ġa jilla, yala hunaã mara duro tuhukinni noko naana, ginna miskile jeyindigi de hunnoo yunu kudi bêĩ. Coziĩ nahoo na aya dîdinni, tusu huma na ši basinne tugusu. Yum nahuũ de huski huma gôyindiġa kina garcidii cikii. Te di wuddi hatigi : « Inġa numa di bosu yenime uwunġa di yunu gusu hôdii di dirtiġa wasaga yenimoo gali » yindu. Bûgudi-ĩ mere aġgale tugusu, inġaã gura na himeda, gura na hidima dîdinni. Ciiko de coziĩ mere wonu ye tîmma ye gona ye

ginna d̄i, adiya ye iṅā ye mara duro daha hindaa na tirtinni. Mara duro tirakinni, coziĩ, ôroza hunā na hakindu weryindinni, mēdi huma na basinni. Kōi te di b̄gidiĩ tedu kōi adiya duro, adiĩ birinauši d̄iṅa yutu busu.

Te di wuddi coziĩ ôroza hunaã na dagu,
haki mere gôyi daha sûra na tigisinni, haki
yala hunã na di na cenni.

Tê-u jika, inãa ye adiya ye ginna duro, haki
mêre-u daha busu êšira hunaã jakindinni,
aya na dadinni, hiyindu na hiyindinni.
Wurde huntũ di galcidu sopo. Noko
wošiyinoo na, aya dadinni, hiyindu na
hiyindinni. Amma kuda gôyidigi, bahana ye
môša ye sûra gisudu kayinoo de, te di
wuddi mere yunu tira tuŋosu, ôrozi huma
gôyi ginna amma mîskinaã di sadaki cen.
Ginna gidehu bizide tugusu busu.

Yala hunãa di laoša di, hadigi: « Berke tani
dunsoo, huski nduma wonũ duro cii, ninta
ginna surtu nani baradu, berendu, letu nani
durtu gondu » yi.

Zanaba Saleh Tchozi

Iña kaga yutu garsine

Oŋgo gini yum tira iña kaga huma yutu cikii. Kaga huma gudunu. Buda ye îyi ye ginna cenigi, budi gali di dîi, cen kîri ye ize ye dunni. Iñaã noko naana ginna awa hunnoo, yunu kudi gisigide bêi.

Yunu daguũ ginna hadigi ni barayinigi ni gisigi. Kaga huma na barayi gurti cenigi. Kôî tedi hatigi : « Kaga tantanji dugu gudunu » yindu.

Noko kagaã turonu ciyoo, na yutu
yôyindigi.

Te di wuddi kaga dugu huma mere di kulo
yercinni, wura na cenigi, êriša na cidu
cenigi. Ciidi kagaã hunnoo aũ kudi torowo
danni.

Noko iñaã aga curuu kuroo ginna kagaã
hiyinigi : « Ña njîdu ? Ña gogo njeu ? »
yinigi.

Te di wuddi, iñaã mide tigisu.

Yunu bazuũ ye bazunna ye ginna gurti
hadigi. Kaga kogoo, dugu huma ña na
hokinni.

Iñaã gînei di garcinigi ni, zuncinigi ni, biri-
nauši na danni, hidimee na danni, kara na
danni, têrbiye na danni.

Dahu huma na wor, aŋgala zunda dahuma
duro dîi. Dugu yunu haduũ hunnoo kudi
bêi.

Yunu mere di gišu cenigide bêi. Amma
hunna lau na sûru danni.

Kagaã iñaã di kôî tediña ginna yutu tirtigi.
Berke kaga huma noko benne tugusoo,
iñaã ši budi bazigi.

Te di wuddi kaga hadigi :« Aũ iŋa tanjuũ di nũki cenni. » yinig.

Iŋaã noko zundu gusoo na, zũpcindoo na kagaã oworcinigi, buda na hũdigi.

Kõi te di hadigi : « Iŋa kaga di yeniĩŋa m̃lohur uwoo bodu » yindu.

Zanaba Saleh Tchozi

Ndîri karã ña : « Ayĩ jahal »

Ayĩ tira êriši tedii ciyoo de, amma gura-i torowã daha dudu. Amma mara, amma êrda . Ayime ye mara ye cusu di kilahadundu. Ayime di hiyindu: « Niĩ numa kunno ? » yindu. Ayime hadigi : « Niĩ tañu Tehiñña » yi.

Ammaa hatigide nani : «Wôtige ai ninduroo, cozi tira niĩ tinda ña di cii gûdug yen nani niĩ numa usu » yindu. Agu niĩ hundu torowaã daha cii.

Tê-u jilla di, ayime : « Yoo, budi gali » yi. Wôtigaã na uũ.

Agu mara na tertu mere na niĩ hundu
gezeyi. Nĩme kiri coziĩ di barayima de yege
huma wasaga cendu.

Cozi yutu gali di kilahadundu. Wõtige
huma na cen.

Coziĩ karayima de, kalime di : « Njii di
tire ! » yi.

Kalime garcini cii di coziĩ tedu giidu amma
daha dûduũ de tĩni huma na uũguũ de, kai
huma na uũguũde mere di ñilahade di
keyindu sopu.

« Yunu wõtigaã daha urrudidaã de, ai
de » yindu. Agu ai mere ngilahadedã de
budi bu di dudu.

Hadigide nani « Ginna jahal tañũ
yugusu » yi.

Amma di wura cema de, hadigi :
« Aũ jahal ye karadide ye kũi aruu ye
saãde ye kege » yi.

Amina Idriss Allatchi

Wuge ye turki ye

Turki tira ye wuge tira ye cikoo de, turki wuge lau hadigi :

« Yîri dertu nani tiga tanaã wasaga ninnaã » yi.

Wugeã : « Yoo ! » yi.

Agu wugaã ye tukiĩ ye curuku. Kubbu durusu di tedde tira duro tuũsudu, juriyinduũ de. Saga taraya êlina duro tuũsuduũ de sũlusuluyindii de ôtu di curuku. Ehira wugeã waa ginna ala tara-a waa ye kuba sonnaã ye haharcindu cendu.

Wugeã turkiĩ lau hadidigi :

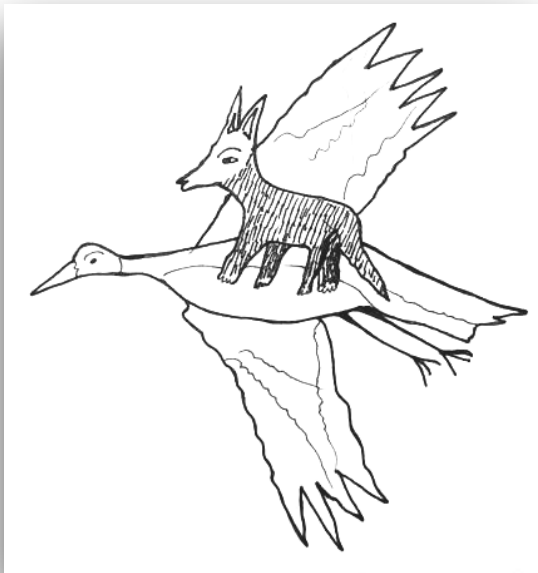
« Inda na yîri dertu tiga tanaã wasaga ninaã » yi.

Turki :

« Yoo ! » yi.

Wugeã turkiĩ lau hadigi :

« Yîri êhiri tanu-u tira daha suus » yi.

Turkiĩ êhiri wugaã ña daha buzu. Wûgaã ñûli hûrcima de dogu tedu.
Tîrizi hodiĩña daha kiriĩ, wûgaã turkiĩ di hiyi : « Kaanu lan înni dudiĩ ji ? » yi.
Turki hadigi : « Înni na duzurdaã na » yi.
Wugeã turkiĩ lau hadigi : « Agu yerdu êhiri kudiĩ daha suus » yi.
Noko turki yerci êhiri ai kudiĩ daha buzugide tugusuũ, wuge êhiri huma sîliki duru gôyi. Turkiĩ hodiĩ duro tanu.

Amma hatigi de nani:
« Tani ônjul nimmi ! » yindu.

Amina Idriss Allatchi

Êlifa Dazaga-a